

CHAPTER «LAW SCIENCES»

COERCIVE MEASURES IMPLEMENTED UNDER THE LEGAL FRAMEWORK OF A STATE OF EMERGENCY

ПРИМУСОВІ ЗАХОДИ, ЯКІ ЗАСТОСОВУЮТЬСЯ В УМОВАХ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ НАДЗВИЧАЙНОГО СТАНУ

Anatolii Livenko¹

Andrii Vyprytskyi²

DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-436-8-17>

Abstract. The Ukrainian statehood is compelled to assert its right to self-defense in response to the unprovoked armed attack by the Russian Federation utilizing the territory of the Republic of Belarus. The aggressive military tactics employed by the aggressor nation necessitate Ukraine's comprehensive utilization of all available means of resistance [1, p. 153].

Since the onset of the full-scale invasion, the Ukrainian government and allied states have confronted significant challenges, addressed in part through the imposition of martial law nationwide. Warfare encompasses not only frontline combat but also countering the intelligence activities of hostile groups, fighting by collaborators, maintaining public safety and law and order, security and traffic regulation in the rear, preventing and detecting cyberattacks, organizing and carrying out the evacuation of the civilian population from danger, social support of displaced persons, etc. The second year of the war revealed certain problems, the resolution of which posed certain difficulties, thereby necessitating legislative changes, particularly in the areas of criminal, administrative, disciplinary, and civil liability, as well as the adoption and formal establishment of new compulsory legal enforcement procedures regarding the implementation of restrictive measures of the legal

¹ Candidate of Economic Sciences,
Department of Language Training and Humanities,
Dnipro State Medical University, Ukraine

² Candidate of Law, Associate Professor

regime of martial law. Some of these provisions are completely new, provoked by the extreme conditions of martial law, therefore need in the shortest time a thorough scientific analysis and substantiation in order to predict further consequences and possible improvement, to obtain clear mechanisms of implementation and application in practice.

Purpose. The aim of this work is to identify the characteristics and scope of administrative coercion during a state of emergency, and to formulate evidence-based suggestions for enhancing both the legislation and its practical application in this domain.

Methodology. The research relies on a collection of scientific methods and techniques to achieve its objectives, driven by a systemic approach aimed at investigating problems through the integration of their social context and legal framework. The primary method employed is the general scientific dialectical method, facilitating the analysis of current legislation regarding the application of administrative coercion measures during a state of emergency. Additionally, specific methods of scientific inquiry are employed. For instance, the comparative legal method is utilized to explore issues such as the positioning of a state of emergency within the framework of emergency administrative and legal regimes, the responsibilities of various stakeholders in implementing emergency measures, and the normative foundations governing the use of coercion during a state of emergency. Furthermore, systemic and functional methods are employed to analyze the structure of entities responsible for implementing state of emergency measures.

Practical implications. Today's reality is marked by significant changes in the life of the country, accompanied by a range of man-made disasters, natural and man-made emergencies, and socio-political phenomena including mass events and attempts to seize state power, which often lead to group violations of public order and mass riots. The progression of these events directly influences the day-to-day functions of state authorities and local self-government bodies, shaping their operational peculiarities and modes of interaction. Amidst these challenges, there arises an urgent need for the socialization of all spheres of public life to ensure reliable public order during emergencies of varying natures and scales, prompting the declaration of special states of emergency.

The grounds and procedures for implementing states of emergency and martial law, along with the regulations governing these states, establish

a specific framework for the functioning of executive and local self-government bodies. In addressing the consequences of such states, and working to eliminate their causes and conditions, these bodies undertake a series of administrative and legal measures. Foremost among these measures is administrative coercion, wielded exclusively by state authorities and local self-government bodies.

Results. The exploration of theoretical and practical challenges related to the implementation of administrative coercion measures during a state of emergency represents a central and prioritized focus of contemporary scientific inquiry within the realm of state authorities and local self-government. This area of study demands a comprehensive integration of knowledge across various branches of legal regulation.

It is noteworthy that following Ukraine's independence, discussions regarding the utilization of administrative coercion measures during states of emergency did not receive adequate attention within legal scholarship. Instead, most theoretical and practical developments centered around themes such as economic stability, the application of administrative responsibility, the maintenance of public order, and the organization of internal affairs activities under such conditions.

Value/originality. The originality of the research was driven by the imperative to address several key objectives: establishing the position of the legal regime of a state of emergency within the framework of emergency administrative and legal regimes; systematizing the legal provisions governing the use of administrative coercion during a state of emergency; describing the structure of entities responsible for implementing administrative coercion measures during a state of emergency and elucidating the specifics of their authority during this period; classifying various types of administrative coercion applicable during a state of emergency and providing a comprehensive understanding of their essence; clarifying the nuances associated with implementing both primary and supplementary administrative coercion measures in the context of a state of emergency; proposing avenues for enhancing the legal framework governing the application of administrative coercion measures during a state of emergency.

These objectives collectively contributed to the originality and significance of the research, addressing crucial aspects of administrative coercion within the unique context of a state of emergency.

1. Вступ

Правове регулювання відносин, які виникають під час природних катаклізмів, техногенних аварій та катастроф, соціально-політичних та військових конфліктів, історично здійснювалось за допомогою державних актів, що декларують питання застосування правових заходів надзвичайного характеру [1, с. 56].

Практичне застосування заходів адміністративного примусу завжди пов'язане з обмеженням, до того ж, часто досить суттєвим, конституційних прав і свобод громадян, а також прав і законних інтересів юридичних осіб. У зв'язку з цим дуже актуальним і доцільним є створення дієвих правових засад застосування цих заходів, тобто забезпечення належного їх правового втілення. Від досконалості нормативної регламентації процесу діяльності державних та правоохоронних органів щодо застосування заходів адміністративного примусу, чіткості приписів, наявності розвинутої системи законодавства в багатьох випадках залежить також ефективність зазначеної діяльності. В теорії держави та права під правовим регулюванням вважається результативний, нормативно-організаційний вплив, який здійснюється на суспільні відносини за допомогою системи правових засобів (індивідуальних приписів, норм, правовідносин) з метою їх охорони та розвитку відповідно до суспільних потреб [2, с. 89].

Актуальність цієї роботи полягає в тому, що з одного боку в науці адміністративного права існує великий інтерес до заходів адміністративного примусу, з іншого боку, закони, які стосуються правового регулювання заходів примусового характеру в умовах надзвичайного та воєнного стану, за обмеженістю застосування, є практично недосконалими.

Метою даної праці є дослідження проблем теоретичного удосконалення, правового регулювання та практичного застосування заходів адміністративного примусу в умовах надзвичайного стану. З урахуванням поставленої мети мають бути розв'язані такі завдання:

- аналіз досліджень щодо застосування адміністративно-правових заходів в умовах надзвичайного стану;
- визначити поняття, ознаки та певний зміст правового інституту суспільних відносин у сфері застосування адміністративно-правових заходів в умовах надзвичайного стану;

– виробити рекомендації, спрямовані на удосконалення теоретико-правових засад адміністративного примусу в умовах дії правових режимів надзвичайного стану.

Аналізуючи стан дослідження питань, пов'язаних з правовою природою адміністративно-правових заходів в умовах надзвичайного стану, в різні часи цими проблемами переймалися, А. Т. Комзюка, В. К. Колпакова, Т. О. Коломоєць А. В. Басов, О. К. Безсмертний, Ю. В. Дрозд, О. К. Безсмертний, М. І. Єропкина, Р. В. Кісіль, Б. В. Россинский, Ю. М. Стариллов, які підготували наукові роботи монографічного характеру з цієї тематики. Разом з тим, в правовій літературі майже не знайшли свого наукового обґрунтування проблеми, пов'язані з застосуванням примусових заходів в зазначених обставинах. Отже, при наявності значної кількості різноманітних наукових джерел та джерел з засобів масової інформації, до цього не було наукових робіт, в яких би досліджувалась уся повнота надзвичайних адміністративно-правових заходів при веденні правового режиму надзвичайного стану.

2. Зміст примусу в умовах дії правового режиму надзвичайного стану

Конституційні та цивільно-правові права і свободи людини і громадянина та їх гарантії визначають зміст та спрямованість функціонування держави. Для виконання завдань у сфері забезпечення безпеки держави і громадян від різного роду загроз, а зокрема надзвичайних ситуацій, що зумовлюють запровадження режиму надзвичайного стану, держава застосовує в т.ч. і різноманітні адміністративно-правові засоби.

Адміністративно-правові засоби встановлюють механізм реалізації прав та свобод громадян, за допомогою адміністративного правозастосування забезпечується їх реалізація, правоохоронні адміністративно-правові засоби застосовуються для захисту прав і свобод громадян від різного роду загроз (наслідків надзвичайних ситуацій, адміністративних проступків тощо), основу яких становлять заходи адміністративного примусу.

Необхідно зауважити, що однією з найнебезпечніших загроз для держави та її громадян є надзвичайні ситуації, адже їх виникнення спричиняє непередбачені матеріальні витрати, економічне навантаження, людські жертви, руйнування інфраструктури, а отже, збіль-

шення вимушеного безробіття, економічної збідності, що об'єктивно сприяє зростанню соціальної напруги в країні серед населення. Щодо статистичних даних надзвичайних ситуацій, то у 2019 році, порівняно з 2018, загальна кількість надзвичайних ситуацій зменшилась на дванадцять відсотків, при цьому зменшилась кількість надзвичайних ситуацій техногенного і природного характеру, а кількість надзвичайних ситуацій соціально-політичного характеру дещо зросла. Порівняно з 2018 роком незмінною залишилась кількість надзвичайних ситуацій державного рівня, а кількість надзвичайних ситуацій регіонального, місцевого та об'єктового рівня зменшилась. Відзначимо, що кількість надзвичайних ситуацій регіонального рівня зменшилась у два з половиною рази. Протягом 2019 року було зареєстровано сім надзвичайних ситуацій державного рівня (у 2018 році – три надзвичайних ситуацій техногенного характеру державного рівня).

Крім надзвичайних ситуацій природного та техногенного характеру для українського народу властиве виникнення надзвичайних ситуацій бунтівного соціально-політичного характеру. Про це свідчать події, що відбувались у 1998 році в м. Києві, під час проведення опозицією акцій проти існуючої влади, у 2004–2005 році організація та проведення так званої «помаранчевої революції», а також політичні та суспільні зміни в Україні з 21 листопада 2013 до лютого 2014 року, які були викликані спротивом проти відходу політичного керівництва країни від законодавчо закріпленого курсу на Європейську інтеграцію та подальшою протидією цьому курсу. Збройний конфлікт, що виник на територіях Донецької та Луганської областей України між організованими та керованими Російською федерацією незаконними збройними формуваннями ДНР і ЛНР, визнаних терористичними організаціями та з іншого боку – українськими правоохоронцями із залученням Збройних сил України. Початок збройного конфлікту в регіоні припав на середину квітня 2014 року, коли озброєні групи проросійських активістів захопили адміністративні будівлі та відділки міліції у Слов'янську, Артемівську та Краматорську. Під час виникнення вище наведених подій, органи державної влади використовували певні правові, організаційні, фінансові заходи, що мали б терміново забезпечити стабілізацію обстановки. Однак, практика застосування даних заходів свідчить, що чинне законодавство в регулюванні багатьох питань від-

стає від нагальних потреб практичного застосування, воно не відповідає потребам сьогодення, має низку недоліків, правових прогалин та колізій, не визначає чітко поняття певних правових категорій, що ускладнює правозастосовну діяльність відповідних державних органів та органів місцевого самоврядування.

Ця позиція підкріплюється результатами опитування держслужбовців, серед яких, понад сімдесят шість відсотків впевнені у необхідності зміни нормативної бази, яка регулює відносини в умовах надзвичайної ситуації та надзвичайного стану.

Правове підґрунтя застосування заходів адміністративного примусу в умовах дії режиму надзвичайного стану становлять норми, що закріплені у:

- Конституції України (ст. 64, п. 31 ст. 85, п. 19 ст. 92, п.п. 20, 21 ст. 106, п. 10 ст. 138);

- Кодексі цивільного захисту України;

- Законах України «Про правовий режим надзвичайного стану», «Про Раду національної безпеки і оборони», «Про національну Поліцію», «Про внутрішні війська МВС України», «Про мобілізаційну підготовку і мобілізацію», «Про службу безпеки України», «Про збройні сили України»;

- відповідних Указів Президента;

- Постановах Кабінету Міністрів України, що регулюють питання, які виникають у зазначених умовах;

- наказах, інструкціях, правилах, що надходять від відповідних державних та правоохоронних органів.

При введенні надзвичайного стану на певній території особливого значення набувають надзвичайні заходи, які є поєднанням адміністративно-правових заборон та обов'язків для фізичних і юридичних осіб та надання додаткових прав органам державної влади. Ці заходи є необхідною складовою системи елементів надзвичайного стану, а їх юридичне оформлення закріплено у ст.ст. 16, 17, 18, 21 Закону України «Про правовий режим надзвичайного стану» [3].

Запровадження цих заходів спричиняє істотні зміни у правовому статусі фізичних і юридичних осіб, а отже передання органам виконавчої влади, органам місцевого самоврядування надзвичайних повноважень, якими вони наділяються для ліквідації загрози безпеки, що виникла на

певній території. При цьому компетенція державного апарату розширюється, в основному, за рахунок обмеження прав і свобод громадян та юридичних осіб. У разі введення режиму надзвичайного стану виникає особливий посилений режим діяльності органів державної влади та управління, що дозволяє обмежувати деякі конституційні та цивільно-правові права й свободи громадян та права й інтереси юридичних осіб.

Заходи, що застосовуються в умовах дії режиму надзвичайного стану, є недопустимими і антиконституційними у звичайних умовах життєдіяльності, але їх застосування є необхідним у разі виникнення надзвичайної ситуації, що зумовлює введення правового режиму надзвичайного стану [4, с. 71].

Застосування владою обмежень прав фізичних і юридичних осіб є вимушеним заходом, адже для ліквідації загрози безпеки як для держави, так і для громадян незвичайних правових засобів, які використовують у звичайних умовах життєдіяльності країни. Негативні наслідки, які зумовлює надзвичайна ситуація вимагають від органів виконавчої влади та місцевого самоврядування застосовувати адекватні заходи, визначені у Законі України «Про правовий режим надзвичайного стану» – інакше, держава не здатна забезпечити виконання покладених на неї функцій, що закріплені в основному Законі держави, а саме забезпечення безпеки у суспільстві.

Аналіз Закону України «Про правовий режим надзвичайного стану» засвідчує, що значне місце у його змісті відводиться визначенню порядку застосування заходів адміністративного примусу в умовах дії режиму надзвичайного стану [3]. Зауважимо, що однією з обов'язкових умов введення надзвичайного стану на території України або окремих її частин є визначення в Указі Президента України «Про введення надзвичайного стану» переліку і меж надзвичайних заходів, вичерпного переліку конституційних прав і свобод людини і громадянина, які тимчасово обмежуються у зв'язку з введенням надзвичайного стану, а також перелік тимчасових обмежень прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень.

Режим надзвичайного стану істотно розширює межі правового регулювання осіб щодо здійснення їх прав і свобод. Апарату управління надаються повноваження обмежувати або забороняти реалізацію окремих конституційних прав, які за звичайних умов захищаються.

Завдяки адаптації типів правового регулювання досягається найбільш ефективна можливість контролювати ситуацію. Громадяни повинні діяти так, як необхідно у конкретний кризовий момент – дозволено все, що дозволено законом. Отже, режим надзвичайного стану створює певну направленість у реалізації суб'єктами своїх прав і свобод. Проведений у ході нашого дослідження, вивчення практичного досвіду діяльності працівників Державної служби з надзвичайних ситуацій під час застосування примусових заходів, виявило, що абсолютна більшість рятувальників мають опір з боку населення.

Розглянуті взаємозв'язки типів правового регулювання створюють особливий «обмежувальний настрій» у механізмі засобів юридичного впливу. Наперед ставляться адміністративно-правові заборони, які дозволяють спрямувати поведінку громадян в «жорстке адміністративно-правове русло». Стикаємося із застосуванням адміністративного примусу, що регламентується адміністративним правом, де найбільш повно його досліджено та визначено нормативне підґрунтя [5, с. 153].

З'ясування питання щодо порядку застосування державними органами адміністративного примусу в умовах дії режиму надзвичайного стану передбачає, насамперед, аналіз наукових та практичних поглядів на визначення поняття та ознак адміністративного примусу.

У роботах вчених-адміністративістів (А. Т. Комзюка, В. К. Колпакова, Т. О. Коломоєць тощо) детально досліджено поняття адміністративного примусу, у зв'язку з цим зосередимо увагу на загальному аналізі цього визначення.

Деякі правники розглядають адміністративний примус, як систему засобів психологічного або фізичного впливу на свідомість і поведінку людей з метою досягнення чіткого виконання встановлених обов'язків, розвитку суспільних відносин, забезпечення правопорядку [6, с. 204].

Українські дослідники, такі як: В. К. Колпаков, О. В. Кузьменко зазначають, що адміністративний примус – це владне, здійснюване в односторонньому порядку та передбачених правовими нормами випадках застосування від імені держави до суб'єктів правовідносин, по-перше, превентивних заходів попередження правопорушень, по-друге, заходів припинення правопорушень, по-третє, заходів відповідальності за порушення заборон [7, с. 193].

Т. О. Коломоєць у дисертаційному дослідженні «Адміністративний примус у публічному праві України; теорія, досвід та практика реалізації» запропонувала власне визначення адміністративного примусу в публічному праві України під яким слід розуміти особливий, комплексний, поліструктурний різновид державно-правового примусу, тобто визначених нормами публічного права способів офіційного фізичного або психологічного впливу владних органів на фізичних та юридичних осіб у вигляді особистих, майнових, організаційних обмежень їх прав, свобод та інтересів у випадках вчинення цими особами протиправних діянь (у сфері відносин публічного характеру) або в умовах надзвичайних обставин в межах окремого, економного, спрощеного, оперативного адміністративного провадження задля досягнення багатоаспектної ретро-перспективної мети (превенції, припинення протиправних діянь, попередження та локалізації наслідків надзвичайних ситуацій, забезпечення провадження в справах про правопорушення, притягнення винних осіб щодо відповідальності) [9, с. 63].

Найбільш вдале визначення адміністративного примусу наводить автор А. Т. Комзюк у монографії «Заходи адміністративного примусу в правоохоронній діяльності міліції: поняття, види та організаційно-правові питання реалізації». Вчений зазначає, що адміністративний примус – це застосування відповідними суб'єктами до осіб, які не перебувають в їх підпорядкуванні, незалежно від волі і бажання останніх передбачених адміністративно-правовими нормами заходів впливу морального, майнового та іншого характеру з метою охорони суспільних відносин, що виникають у сфері державного управління, шляхом попередження і припинення правопорушень, покарання за їх вчинення [10, с. 214].

Варто зазначити, що таке визначення характерне і для адміністративного примусу, який застосовується в умовах надзвичайного та воєнного стану, однак має особливості. Аналіз наукових, навчальних, публіцистичних джерел дозволяє простежити певну тенденцію – адміністративісти формулюють дефініції адміністративного примусу, а далі характеризують найважливіші, найсуттєвіші ознаки. Визначення лише разом із дослідженням його ознак дає загальне уявлення про адміністративний примус, а зокрема про адміністративний примус, що застосовується в умовах дії правових режимів надзвичайного та воєнного стану.

Слід зауважити, що для адміністративного примусу, який застосовується в умовах дії режиму надзвичайного стану властиві всі ознаки адміністративного примусу, а саме: офіційний, державно-владний характер; множинність та розмаїття суб'єктів застосування (державні органи, а у деяких випадках і громадські організації); чисельність осіб, щодо яких здійснюється застосування; відсутність службового підпорядкування між суб'єктами застосування та особами, щодо яких здійснюється відповідне застосування; специфіка юридико-фактичних підстав (як наявність, так і відсутність протиправного діяння); багатоваріантність зовнішніх форм прояву; примусовий характер; спрощеність, оперативність, економність процесуального режиму застосування; заходи адміністративного примусу встановлюються, змінюються, скасовуються актами управління залежно від потреби [9, с. 211].

Треба зауважити, що для адміністративного примусу, який застосовується в умовах дії режиму надзвичайного стану характерні і певні особливості. По-перше, заходи адміністративного примусу в умовах дії режиму надзвичайного стану застосовуються лише в строк, що визначений у Законі України «Про правовий режим надзвичайного стану», а саме на території України до тридцяти діб, а в окремих її регіонах – до шестидесяти. Тобто, адміністративний примус, що застосовується в умовах дії режиму надзвичайного стану має тимчасовий характер.

По-друге, органи виконавчої влади та місцевого самоврядування в умовах дії режиму надзвичайного стану, з метою ліквідації наслідків надзвичайної ситуації можуть застосовувати лише ті заходи адміністративного примусу, що прямо передбачені в Указі Президента України «Про введення режиму надзвичайного стану» та у Законі України «Про правовий режим надзвичайного стану». Слід зауважити, що під час ліквідації надзвичайної ситуації, виникнення якої зумовило запровадження режиму надзвичайного стану, державні органи можуть застосовувати і інші заходи адміністративного примусу, проте використання їх властиво для повсякденної діяльності цих органів. Тому, порядок їх використання не регулюється Законом України «Про правовий режим надзвичайного стану». Так, у разі виникнення масових безпорядків або інших надзвичайних ситуацій соціально-політичного характеру працівники органів внутрішніх справ можуть застосовувати фізичну силу, спеціальні засоби, зброю

з метою врегулювання цієї ситуації. Однак, правові підстави застосування цих заходів прямо передбачений ст.ст. 42, 43, 44, 45, 46 Закону України «Про національну поліцію».

По-третє, дія заходів адміністративного примусу, що застосовується в умовах дії режиму надзвичайного стану розповсюджується на фізичних та юридичних осіб, які знаходяться або мешкають на території дії спеціального режиму.

Проведений вище аналіз поняття та ознак адміністративного примусу уможливило вживання поняття адміністративного примусу, що застосовується в умовах дії режиму надзвичайного стану, зокрема, застосування відповідними суб'єктами до фізичних і юридичних осіб, які не перебувають в їх підпорядкуванні, на території і під час дії режиму надзвичайного стану тимчасових, особливих обмежувальних заходів впливу морального, економічного та іншого характеру з метою захисту національної безпеки.

Таке визначення адміністративного примусу, що застосовується в умовах дії режиму надзвичайного стану має декілька позитивних моментів. По-перше, зрозуміла об'єктивна необхідність адміністративного примусу в умовах дії режиму надзвичайного стану для вирішення завдань щодо забезпечення діяльності деяких державних органів (наприклад, органи внутрішніх справ), забезпечення безпеки громадян, нормального функціонування національної економіки, органів державної влади та органів місцевого самоврядування, захисту конституційного порядку. В цьому полягає сутність адміністративного примусу в процесі взаємодії державних органів з фізичними та юридичними особами. По-друге, при такому розумінні адміністративного примусу, що застосовується в умовах дії режиму надзвичайного стану, його зміст, порівняно легко відділити від інших адміністративно-правових засобів примусу в аспекті правового регулювання. По-третє, викладене розуміння адміністративного примусу, що застосовується в умовах дії режиму надзвичайного стану дозволяє принципово по-новому показати застосування заходів примусу в механізмі надзвичайного стану. По-четверте, зазначення розуміння адміністративного примусу, що застосовується в умовах дії режиму надзвичайного стану дає можливість усвідомити характер відносин, специфіку даного предмету регулювання.

3. Зміст примусу в умовах дії режиму надзвичайного стану

Аналізуючи зміст адміністративного примусу, що застосовується в аспекті дії режиму надзвичайного стану слід дослідити дуже дискусійне питання, а саме підстави застосування та класифікацію заходів адміністративного примусу.

На сьогодні склалось декілька поглядів щодо підстав застосування заходів адміністративного примусу. Одна група вчених вважає, що адміністративний примус застосовується лише до осіб, які вчинили адміністративні правопорушення, друга група вчених вважає, що адміністративний примус можна застосовувати не лише як реакцію держави на правопорушення, але й у разі потреби, в охороні громадського порядку та забезпеченні громадської безпеки в особливих та надзвичайних умовах. Проаналізуємо вищезазначене.

Представники першої групи вважають, що адміністративний примус обов'язково має характер адміністративного покарання і здійснюється лише у зв'язку з неправомірним та небезпечним для суспільства діянням. Р. В. Кісіль, Б. В. Россинский, Ю. М. Старилов зазначають, що державний примус здійснюється як реакція державних органів на неправомірну, загрозливу для суспільства поведінку людей. Його застосування обумовлено конфліктом між державною волею, яка виражається у правовому акті й індивідуальною волею осіб, які його порушують.

Дискусійним є погляд вище вказаних науковців щодо обмеження прав та свобод громадян в умовах існування надзвичайної ситуації. Ці заходи не є заходами примусу, не зважаючи на «невігідність» наслідків, що настануть для особи. Далеко не всі «невігідні» наслідки, навіть якщо вони передбачені нормами права та виникають у результаті свідомих дій осіб, є результатом примусу. Примус застосовується тільки до конкретного суб'єкта права, який порушив норми права і має персоніфікований індивідуальний характер. Один і той же захід в одному випадку може бути примусом, а в іншому – ні, залежно від того, чи була неправомірною поведінка. Отже, пов'язується застосування адміністративного примусу з наявністю адміністративного правопорушення [11, с. 32].

Однак, вважаємо переконливими позиції тих вчених, які наполягають, що заходи адміністративного примусу можуть застосовуватися як до правопорушників, так і до осіб, які не вчиняли правопорушення [12, с. 31]. Як влучно зазначає А. В. Басов, підставою правомірною

обмеження адміністративно-правового статусу громадян, окрім правопорушення, можуть бути і юридично значимі події, такі як надзвичайні ситуації техногенного або природного характеру, соціальні конфлікти, воєнні дії та збройні заворушення та ін.) [5, с. 162].

Науковець О. К. Безсмертний у дисертаційному дослідженні «Адміністративно-запобіжні заходи, що застосовуються органами внутрішніх справ» зазначає, що адміністративний примус у цілому здійснює завдання охорони, розвитку і зміцнення нормальних управлінських відносин і виконення правопорушень, усунення їх наслідків, які можуть завдати шкоди суспільним або державним інтересам. Він є правовим засобом захисту суспільних відносин від протиправних дій, відновлення правомірного стану, забезпечення охорони громадського порядку та забезпечення громадської безпеки у звичайних умовах життєдіяльності та за умов виникнення надзвичайних ситуацій [13, с. 175].

Досить цікаве визначення адміністративного примусу надав Ю. В. Дрозд. На його погляд, критерієм адміністративного примусу є метод адміністративного впливу держави в особі уповноважених законом державних органів, посадовців на суб'єктів соціального життя (фізичних і юридичних осіб) з метою запобігання і припинення протиправної поведінки в інтересах охорони прав та законних інтересів усіх членів суспільства, забезпечення громадської безпеки і правопорядку, а також притягнення винних до юридичної відповідальності [14, с. 94].

Як влучно зазначає С. О. Кузниченко, в числі факторів, що вимагають застосування примусових заходів в ситуаціях, не пов'язаних із вчиненням правопорушень, може виступати державна необхідність або суспільна необхідність щодо попередження настання шкідливих наслідків, охорони громадського порядку і забезпечення безпеки. За таких умов владні органи, використовуючи надані їм додаткові повноваження, звужують можливість реалізації громадянами деяких конституційних прав та свобод. При цьому це обмеження (примус) не пов'язане з вчиненням протиправних дій, а застосовується у зв'язку з настанням відповідної події [15, с. 79].

Адміністративний примус під час дії режиму надзвичайного стану є основою правового регулювання суспільних відносин, оскільки занурюється в різноманітні суспільні відносини: цивільно-правові, конституційні, господарські, екологічні, трудові, адміністративні

тощо. З метою якнайшвидшого усунення впливу негативного фактору на населення на відповідній території застосовуються правові заходи надзвичайного характеру, які викликають екстрені обмеження прав і свобод фізичних осіб та суб'єктів господарювання.

Правомірне обмеження адміністративно-правового статусу громадян, виступаючи реалізацією режиму надзвичайного стану, стало основою виділення особливої форми адміністративно-правового регулювання. Його специфіка полягає у характері правового впливу в зазначених умовах і проявляється у встановленні режиму адміністративно-правових обмежень. Розширення компетенції органів управління дає можливість певним чином змінити характер примусового впливу. Дія приписів щодо обмеження прав і свобод в умовах дії режиму надзвичайного стану поширюється не на конкретних осіб, а на населення всієї території, де діє режим. У надзвичайних умовах такий вид регулювання стає переконливо-переважаючим [5, с. 169].

Уявлення про адміністративний примус неможливо без аналізу його класифікації. Останнім часом це питання фокусує величезну увагу науковців про що свідчить низка досліджень. Однак, проблематика класифікації заходів адміністративного примусу в умовах дії режиму надзвичайного стану не отримала остаточного визначення у відповідних наукових роботах, незважаючи на вагоме практичне і теоретичне значення з'ясування даного питання. Як влучно зазначає О. К. Безсмертний, чітка класифікація заходів необхідна, передусім, для з'ясування сутності різноманітних заходів примусу, які застосовуються органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування в умовах дії режиму надзвичайного та воєнного стану, усвідомлення мети, «юридичного потенціалу», їх співвідношення і взаємодії [13, с. 215].

Деякі вчені вважають, що всі заходи адміністративного примусу необхідно поділити на: заходи відповідальності та заходи захисту. До першої групи входять заходи стягнення, до другої – заходи, що мають превентивний характер [13, с. 152].

Інші правники висловлюють думку про відсутність в адміністративному примусі адміністративно-запобіжних заходів. Доводячи це тим, що адміністративно-запобіжні заходи не є заходами примусу, оскільки належать до заборонних норм права. Ці норми не мають персонального характеру застосування до окремої особи, а направлені

всім без винятку громадянам, тому їх не можна розглядати як захід адміністративного примусу. Адже ним може бути тільки індивідуальний акт управління, який має конкретного адресанта [17, с. 35].

На нашу думку, дуже слушною є позиція М. І. Єропкина, який вважає, що заходи адміністративного примусу доцільно поділяти на такі заходи впливу: заходи адміністративного припинення; адміністративно-запобіжні заходи, адміністративні стягнення. Запропоновану класифікацію підтримують та використовують у своїх працях більшість сучасних вчених-адміністративістів: В. Б. Авер'янов, О. М. Бандурка, О. К. Безсмертний, В. К. Колпаков, А. Т. Комзюк, Т. О. Коломієць тощо. Вони вважають, що зазначені групи заходів примусу застосовуються у випадках: притягнення до адміністративної відповідальності осіб, що вчинили адміністративні проступки, припинення протиправних дій, попередження правопорушень або забезпечення безпеки, внаслідок стихійного лиха чи інших порушень будь-яких сфер життєдіяльності суспільства.

Щодо класифікації заходів адміністративного примусу, передбачених Законом України «Про правовий режим надзвичайного стану», та які застосовуються в умовах дії цього режиму то зауважимо, що на думку А. В. Басова, деякі надзвичайні ситуації, зумовлені введенням режиму надзвичайного стану є протиправними (терористичні акти, масові безпорядки, перехід державного кордону тощо) і їхнє усунення потребує від влади країни залучення як адміністративно-запобіжних заходів, так і заходів адміністративного припинення.

Враховуючи це, А. В. Басов вважає, що заходи, передбачені Законом України «Про правовий режим надзвичайного стану», відносяться як до заходів адміністративно-запобіжного характеру, так і до заходів адміністративного припинення. У разі запровадження на певній території надзвичайного стану, в Указі Президента «Про введення надзвичайного стану» в обов'язковому порядку будуть визначені додаткові заходи, що застосовуються під час дії режиму надзвичайного стану і спрямовані як на запобігання виникнення протиправної поведінки, так і на її припинення [5].

Безумовно, цей погляд має право на існування, проте обґрунтованою та доцільною є позиція Т. О. Коломоець, яка вважає, що залежно від фактичних підстав запровадження режиму надзвичайного стану, всі заходи, що застосовуються органами державної влади направлені насамперед на захист людей: попередження загибелі та знівечення [9, с. 341].

Заходи адміністративного попередження, що застосовуються в умовах дії режиму надзвичайного стану, умовно можна поділити на три групи, об'єднавши із схожими правовими і процесуальними властивостями.

Перша група – загальні адміністративно-примусові заходи попереджувального характеру правового режиму надзвичайного стану: посилення охорони громадянського порядку та об'єктів, що забезпечують життєдіяльність населення; заборона страйків; обмеження руху транспортних засобів та їхній огляд; встановлення особливого режиму в'їзду та виїзду, а також обмеження свободи пересування по території, де вводиться надзвичайний стан; заборона проведення масових заходів, окрім заходів, заборона на проведення яких встановлюється судом.

Друга група – заходи адміністративного примусу попереджувального характеру в умовах надзвичайного стану у зв'язку з надзвичайними ситуаціями техногенного або природного характеру: евакуація людей з місць небезпечних для проживання; запровадження особливого порядку розподілу продукції харчування і предметів першої необхідності; усунення від роботи на період надзвичайного стану, в разі неналежного виконання їхніх обов'язків, керівників державних підприємств, установ і організацій, від діяльності яких залежить нормалізація обстановки в районі надзвичайного стану; встановлення для юридичних осіб квартирної повинності для тимчасового розміщення евакуйованих або тимчасово переселеного населення; встановлення карантину та проведення інших обов'язкових санітарних та протиепідемічних заходів.

Третя група – заходи адміністративного примусу попереджувального характеру правового режиму надзвичайного стану у зв'язку з масовими порушеннями громадянського порядку: запровадження комендантської години (заборона перебування на вулицях та в інших громадських місцях без спеціально виданих перепусток і посвідчень особи у встановлені години доби); перевірка документів у громадян, а у разі необхідності, проведення особистого огляду, огляду речей, транспортних засобів, багажу і вантажів, службових приміщень і житла громадян; обмеження або тимчасова заборона продажу зброї, отруйних і сильнодіючих хімічних речовин, а також алкогольних напоїв; особливі правила користування зв'язком та передачі інформації через комп'ютерні мережі; тимчасове вилучення у громадян зареєстрованої вогнепальної і холодної зброї та боєприпасів тощо.

Всі інші заходи, які застосовують державні органи в умовах дії режиму надзвичайного стану і не передбачені Законом України «Про правовий режим надзвичайного» можна віднести до інших видів заходів адміністративного примусу (адміністративне затримання, застосування фізичної сили, застосування вогнепальної зброї тощо), однак, більшість їх використовується у повсякденному житті та звичайних умовах життєдіяльності.

Показово, що всі заходи адміністративного примусу, що застосовуються в умовах дії режиму надзвичайного стану можна класифікувати за певними критеріями, які розроблені в адміністративному та конституційному праві. Так, залежно від мети застосування ці заходи можна поділити на: заходи загальнопрофілактичної спрямованості (встановлення особливого режиму в'їзду і виїзду, а також обмеження свободи пересування по території, де вводиться надзвичайний стан; обмеження руху транспорту та його огляд); заходи, що застосовуються для попередження адміністративних правопорушень з боку конкретних осіб (посилення охорони громадського порядку та об'єктів, що забезпечують життєдіяльність населення; заборона проведення масових зібрань, окрім заходів, заборона на проведення яких встановлюється судом; заборона страйків). Залежно від характеру правоохоронного впливу заходи адміністративного примусу, що застосовуються під час надзвичайного стану поділяються на: особистісні (запровадження особливого порядку розподілення продуктів харчування і предметів першої необхідності), майнові (встановлення для юридичних осіб квартирної повинності для тимчасового розміщення евакуйованого або тимчасово переселеного населення, аварійно-рятувальних формувань та військових підрозділів, залучених до подолання надзвичайних ситуацій) та організаційно-правові (тимчасова заборона будівництва нових, розширення діючих підприємств та інших об'єктів, діяльність яких не пов'язана з ліквідацією надзвичайної ситуації або забезпеченням життєдіяльності населення та аварійно-рятувальних формувань).

Залежно від об'єкту впливу – на ті, що застосовуються щодо фізичних осіб (тимчасова чи безповоротна евакуація людей з місць, небезпечних для проживання, з обов'язковим наданням їм стаціонарного або тимчасового житла; заборона призовникам і військовозобов'язаним змінювати місце проживання без відома відповідного військового комісарі-

ату); комендантська година; перевірка документів у громадян, а в необхідних випадках – проведення особистого огляду, огляду речей, авто, багажу і вантажів, службових приміщень та житла громадян; юридичних осіб (зміна режиму роботи підприємств, установ, організацій усіх форм власності, переорієнтація їх на виробництво необхідної в умовах надзвичайного стану продукції, виконання мобілізаційних завдань та державних замовлень, інші зміни виробничої діяльності, необхідні для проведення аварійно-рятувальних і відновлювальних робіт; усунення від роботи на період надзвичайного стану, в разі неналежного виконання своїх обов'язків, керівників державних підприємств, установ і організацій, від діяльності яких залежить нормалізація обстановки в районі надзвичайного стану, та покладення тимчасового виконання обов'язків зазначених керівників на інших осіб); змішані (мобілізація та використання ресурсів підприємств, установ і організацій, незалежно від форми власності, для відвернення небезпеки та ліквідації надзвичайних ситуацій з обов'язковою компенсацією понесених втрат; обмеження або тимчасова заборона продажу зброї, отруйних і сильнодіючих хімічних речовин, а також алкоголю та речовин, вироблених на спиртовій основі).

За строками реалізації – ті, що реалізуються шляхом виконання певних разових дій (перевірка документів у громадян, а в необхідних випадках – проведення особистого огляду, огляду речей, транспортних засобів, багажу і вантажів, службових приміщень та житла громадян), не пов'язані із строком (заборона виготовлення і розповсюдження інформаційних матеріалів, що можуть дестабілізувати обстановку), такі, що вирізняються тривалістю дії (запровадження комендантської години).

4. Висновки

Адміністративний примус, що застосовується в умовах дії режиму надзвичайного стану – це застосування відповідними органами державної влади та місцевого самоврядування (до фізичних або юридичних осіб, які не перебувають в їх підпорядкуванні, на території і під час дії режиму надзвичайного та воєнного стану тимчасових, особливих обмежувальних заходів впливу морального, майнового, особистісного та іншого характеру з метою захисту національної безпеки та забезпечення безпеки життєдіяльності населення країни та інших країни цивілізованого світу.

Таке визначення адміністративного примусу, що застосовується в умовах дії режиму надзвичайного стану має декілька позитивних моментів. По-перше, при такому розумінні адміністративного примусу, що застосовується в умовах дії режиму надзвичайного стану, його зміст порівняно легко відмежувати від інших адміністративно-правових засобів примусу в механізмі правового регулювання. По-друге, зрозуміла об'єктивна потреба адміністративного примусу в умовах дії режиму надзвичайного та воєнного стану, для вирішення завдань щодо забезпечення діяльності деяких державних органів (наприклад, Служби безпеки України, Збройних сил України, Державної прикордонної служби України, Міністерства внутрішніх справ), забезпечення безпеки фізичних осіб, нормального функціонування національної економіки а також її розвиток, кібербезпеки, енергетичної безпеки, органів державної влади та органів місцевого самоврядування, захисту конституційного ладу. У цьому перевага адміністративного примусу в процесі взаємодії державних органів з громадянами та юридичними особами. По-третє, зазначення розуміння адміністративного примусу, що застосовується в умовах дії режиму надзвичайного стану усвідомити характер відносин, специфіку предмету регулювання. По-четверте, викладене розуміння адміністративного примусу, що застосовується в умовах дії режиму надзвичайного та воєнного стану дозволяє вперше принципово по-новому показати використання адміністративних заходів примусу в механізмі надзвичайного стану.

Список літератури:

1. Кузнiченко С. О. Управління органів внутрішніх справ в особливих умовах, викликаних аномальними явищами техногенного і природного характеру. Харків : Вид-во Націон. університету внутрішніх справ, 2001. 170 с.
2. Теорія держави і права : підручник / В. М. Марчук, Л. В. Ніколаєва, Т. О. Гуржій та ін. ; за заг. ред. Л. В. Ніколаєвої, Т. О. Гуржія. Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2019. 424 с.
3. Про правовий режим надзвичайного стану : Закон України № 1550-III від 16.43.2000. *ВВР України*. 2000. № 23. Ст. 176.
4. Басов А. В. Адміністративний примус у змісті надзвичайного стану. *Актуальні проблеми сучасної науки в дослідженнях молодих вчених*. Сімферополь, 2005. Вип. 8. С. 139–147.
5. Басов А. В. Адміністративно-правовий режим надзвичайного стану : дис. кан. юр. наук : 12.00.07. Харків, 2007. 201 с.

6. Адміністративне право України : [підруч. для юрид. вузів і фак. / Ю. П. Битяк, В. В. Богущький, В. М. Гаращук та ін.]; за ред. Ю. П. Битяка. Харків : Право, 2005. 459 с.
7. Колпаков В. К., Кузьменко О. В. Адміністративне право України : підручник. Київ, 2003. 544 с.
8. Шестак Л. В. Адміністративне право : навч. посіб. Чернігів : Чернігівський державний інститут права, соціальних технологій та праці, 2011. 256 с.
9. Коломоєць Т. О. Адміністративний примус у публічному праві України: теорія, досвід та практика реалізації : дис. доктора юрид. наук : 12.00.07. Харків, 2005. 455 с.
10. Комзюк А. Т. Адміністративний примус в правоохоронній діяльності міліції України : дис.... доктора юрид. наук : 12.00.07. Харків, 2002. 407 с.
11. Кісіль З. Р., Кісіль Р. В. Адміністративне право : навч. посібник. 3-тє вид. Київ : Алерта; ЦУЛ, 2011. 696 с.
12. Курочка М. І. Адміністративний примус, обумовлений необхідністю припинення правопорушення. *Форум права*. 2015. № 4. С. 133–136. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2015_4_26 (дата звернення: 07.04.2022).
13. Безсмертний Є. О. Адміністративно-запобіжні заходи, що застосовуються органами внутрішніх справ : дис. ... к-та. юрид. наук : 12.00.07. Харків, 1997. 155 с.
14. Дрозд Ю. В. Співвідношення адміністративної відповідальності з іншими видами адміністративного примусу : автореф. дис. на здобуття вчен. ступеня канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2010. 18 с.
15. Кузниченко С. О. Закон України «Про правовий режим надзвичайного стану» : наук.-практ. коментар / Одес. держ. ун-т внутрішніх справ. Харків : Право, 2015. 163 с.
16. Кузниченко С. О. Адміністративно-правові наслідки запровадження надзвичайних адміністративно-правових режимів. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2008. Вип. 43. С. 211–218. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKhnuvs_2008_43_35
17. Галунько В. В., Олефір В. І., Пихтін М. П. та ін. Адміністративне право України : навчальний посібник у 2-х томах / За заг. ред. В. В. Галунька. Херсон : ПАТ «Херсонська міська друкарня» 2011. Т. 1: Загальне адміністративне право. 320 с.
18. Адміністративне право України. Академічний курс : підручник: У двох томах : Т. 1. Загальна частина / Ред. колегія: В. Б. Авер'янов (голова). Київ : Видавництво «Юридична думка», 2004. 584 с.
19. Коломоєць Т. О. Адміністративний примус у публічному праві України: теорія, досвід та практика реалізації : монографія / За заг. ред. В. К. Шкарупи, Запоріжжя : Поліграф, 2004. 404 с.
20. Про Національну поліцію : Закон України від 2 липня 2015 р. *ВВР*. № 40-41. Ст. 379.
21. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. *Голос України*. 2015. № 101.
22. Указ Президента України № 64/2022 від 24.02.2022 р. «Про введення воєнного стану в Україні». URL: <https://www.president.gov.ua/documents/642022-4139> (дата звернення: 10.04.2022).

23. Мерник А. М., Кузьміна В. О., Бурлаков В. М. Обмеження прав і свобод людини в сучасних умовах: теоретичний і практичний аспекти. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 2. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2020-2/9> (дата звернення: 14.04.2022).

24. Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності : Закон України від 19.02.2022 № 1160. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1160-15#Text> (дата звернення: 12.04.2022).

References:

1. Kuznichenko S. O. (2001). *Upravlinnia orhaniv vnutrishnikh sprav v osoblyvykh umovakh, vyklykanykh anomalnymy yavlyshchamy tekhnohennoho i pryrodnoho kharakteru* [Management of internal affairs bodies in special conditions caused by anomalous man-made and natural phenomena]. Kharkiv: Vyd-vo Natsion. universytetu vnutrishnikh sprav, 170 p.

2. *Teoriia derzhavy i prava: pidruchnyk* (2019) / V. M. Marchuk, L. V. Nikolaieva, T. O. Hurzhii ta in.; za zah. red. L. V. Nikolaievoi, T. O. Hurzhiia. Kyiv: Kyiv. nats. torh.-ekon. un-t, 424 p.

3. Pro pravovyi rezhym nadzvychainoho stanu: Zakon Ukrainy No. 1550-III vid 16.43.2000. *VVR Ukrainy*, 2000, no. 23, st. 176.

4. Basov A. V. (2005). *Administratyvnyi prymus u zmisti nadzvychainoho stanu [Administrative coercion in the context of a state of emergency]. Aktualni problemy suchasnoi nauky v doslidzhenniakh molodykh vchenykh*. Simferopol, vol. 8, pp. 139–147.

5. Basov A. V. (2007). *Administratyvno-pravovyi rezhym nadzvychainoho stanu: dys. kan. yur. nauk: 12.00.07* [Administrative and legal regime of state of emergency]. Kharkiv, 201 p.

6. *Administratyvne pravo Ukrainy: pidruch. dlia yuryd. vuziv i fak.* (2005) / Yu. P. Bytiak, V. V. Bohutskiy, V. M. Harashchuk ta in.; za red. Yu. P. Bytiaka. Kharkiv: Pravo, 459 p.

7. Kolpakov V. K., Kuzmenko O. V. (2003). *Administratyvne pravo Ukrainy: pidruchnyk* [Administrative law of Ukraine]. Kyiv, 544 p.

8. Shestak L. V. (2011). *Administratyvne pravo: navch. posib.* [Administrative Law]. Chernihiv: Chernihivskiy derzhavnyi instytut prava, sotsialnykh tekhnolohii ta pratsi, 256 p.

9. Kolomoiets T. O. (2005). *Administratyvnyi prymus u publichnomu pravi Ukrainy: teoriia, dosvid ta praktyka realizatsii: dys. doktora yuryd. nauk: 12.00.07* [Administrative coercion in the public law of Ukraine: theory, experience and practice of implementation]. Kharkiv, 455 p.

10. Komziuk A. T. (2002). *Administratyvnyi prymus v pravookhoronni diialnosti militsii Ukrainy: dys.... doktora yuryd. nauk: 12.00.07* [Administrative coercion in the law enforcement activities of the police of Ukraine]. Kharkiv, 407 p.

11. Kysel Z. R., Kysel R. V. (2011). *Administratyvne pravo: navch. posibnyk [Administrative Law]*. 3-tie vyd. Kyiv: Alerta; TsUL, 696 p.

12. Kurochka M. I. (2015). *Administratyvnyi prymus, obumovlenyi neobkhdnistiu pryypynennia pravoporushennia* [Administrative coercion due to the need to

stop the offense]. *Forum prava*, no. 4, pp. 133–136. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2015_4_26 (accessed 7.04.2022).

13. Bezsmertnyi Ye. O. (1997). Administratyvno-zapobizhni zakhody, shcho zastosovuiutsia orhanamy vnutrishnikh sprav: dys. ... k-ta. yuryd. nauk: 12.00.07 [Administrative preventive measures applied by internal affairs bodies]. Kharkiv, 155 p.

14. Drozd Yu. V. (2010). Spivvidnoshennia administratyvnoi vidpovidalnosti z inshymy vydamy administratyvnoho prymusu: avtoref. dys. na здобuttia vchen. stupenia kand. yuryd. nauk: 12.00.07 [Correlation of administrative responsibility with other types of administrative coercion]. Kyiv, 18 p.

15. Kuznychenko S. O. (2015). Zakon Ukrainy "Pro pravovyi rezhym nadzvychainoho stanu": nauk.-prakt. komentar [The Law of Ukraine "On the Legal Regime of a State of Emergency": Science and Practice. comment]. Odes. derzh. un-t vnutrishnikh sprav. Kharkiv: Pravo, 163 p.

16. Kuznichenko S. O. (2008). Administratyvno-pravovi naslidky zaprovadzhennia nadzvychainykh administratyvno-pravovykh rezhymiv [Administrative and legal consequences of the introduction of emergency administrative and legal regimes]. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu vnutrishnikh sprav*, vol. 43, pp. 211–218. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKhnuvs_2008_43_35

17. Halunko V. V., Olefir V. I., Pykhtin M. P. ta in. (2011). Administratyvne pravo Ukrainy: navchalnyi posibnyk u 2-kh tomakh / Za zah. red. V. V. Halunka. Kherson: PAT "Khersonska miska drukarnia" T. 1: Zahalne administratyvne pravo, 320 p.

18. Administratyvne pravo Ukrainy. Akademichnyi kurs: pidruchnyk: U dvokh tomakh: T. 1. Zahalna chastyna (2004) / Red. kolehiia: V. B. Averianov (holova). Kyiv: Vydavnytstvo "Iurydychna dumka", 584 p.

19. Kolomoiets T. O. (2004). Administratyvnyi prymus u publichnomu pravi Ukrainy: teoriia, dosvid ta praktyka realizatsii: monohrafiia [Administrative coercion in the public law of Ukraine: theory, experience and implementation practice] / Za zah. red. V. K. Shkarupy, Zaporizhzhia: Polihraf, 404 p.

20. Pro Natsionalnu politsiuu: Zakon Ukrainy vid 2 lypnia 2015 r. *VVR*, no. 40-41, st. 379.

21. Pro pravovyi rezhym voiennoho stanu: Zakon Ukrainy vid 12.05.2015 No. 389-VIII. *Holos Ukrainy*, 2015, no. 101.

22. Ukaz Prezydenta Ukrainy No. 64/2022 vid 24.02.2022 r. "Pro vvedennia voiennoho stanu v Ukraini". Available at: <https://www.president.gov.ua/documents/642022-4139> (accessed April 10, 2022).

23. Mernyk A. M., Kuzmina V. O., Burlakov V. M. (2020). Obmezhennia prav i svobod liudyny v suchasnykh umovakh: teoretychnyi i praktychnyi aspekty [Limitation of human rights and freedoms in modern conditions: theoretical and practical aspects]. *Yurydychnyi naukovyi elektronnyi zhurnal*, no. 2. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2020-2/9> (accessed April 14, 2022).

24. Pro zasady derzhavnoi rehuliatomoi polityky u sferi hospodarskoi diialnosti: Zakon Ukrainy vid 19.02.2022 No. 1160. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1160-15#Text> (accessed April 12, 2022).